

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ І.ОГІЄНКА

У статті розкриваються погляди І.Огієнка на підготовку вчителя та його місце у розвитку суспільства.

Талановитий вчений, громадський діяч, педагог, професор І.Огієнко зазначав, що історичні умови передусім позначаються на освітніх процесах, на професійній діяльності вчителя. Розвиваючи його думку, необхідно зазначити, що розбудова незалежної України потребує змін у системі освіти перш за все з метою відтворення інтелектуального потенціалу суспільства. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від учителя, творча особистість і діяльність якого стають міцним засобом формування і розвитку особистості учня. Вдосконалення підготовки педагогічних кадрів перебуває у прямій залежності не тільки від орієнтації студентів на професію вчителя, а й від організації їх підготовки до майбутньої діяльності. Тому серед актуальних проблем педагогічних наук є розроблення ефективних технологій підготовки майбутніх учителів, яке повинно ґрунтуватися на дослідженнях здобутків передових просвітителів минулого.

Великого значення надавав Огієнко формуванню особистості вчителя, проблемі його підготовки, наголошуючи на першочерговості фундаментальних знань, вивчення історії розвитку національної системи виховання, збагачення її сучасним досвідом. Він сам був чудовим педагогом, блискучим лектором, людиною енциклопедичних знань.

Шляхи і форми підготовки вчительських кадрів на різних етапах розвитку суспільства перебували в центрі уваги багатьох науковців: істориків, філософів, соціологів, педагогів, психологів.

Проблема пошуку досконалої системи підготовки майбутнього вчителя існувала у кожному історичному періоді, але як наукова виникла разом з початком професійної підготовки вчителів у XVIII столітті: відкриття перших вчительських семінарій та педагогічних інститутів, хоча на емпіричному рівні існувала з моменту виникнення педагогіки. До неї, як до проблеми особистості учителя, звертались педагоги-філософи Аристотель, Демокрит, Квінтіліан, Платон, Сократ, педагоги-гуманісти М. Монтень, Ф. Рабле, філософи-просвітителі К.А. Гельвецій, Ж.-Ж. Руссо, видатний педагог середньовіччя Я.А. Коменський. Одним з перших в українській педагогіці звертається до проблеми професійної підготовки та особистого становлення вчителя Г.С. Сковорода, розглядаючи як основні такі вимоги: глибокі знання, творча спрямованість, відданість своєму народу, гуманізм. Прогресивний педагог підкреслював у своїх творах вирішальну роль вчителя в організації навчання, сам намагався перебудувати навчальний процес (зокрема, у Харківській колегії), оновити його зміст, розробляв новітні підручники.

Протягом XIX сторіччя виникає особливий інтерес до особистості вчителя, його морально-вольових якостей і загальнопедагогічної підготовки, яка набуває деяких ознак технологізованості: цілеспрямованості, системності, систематичності. Так, наприклад, у заснованому в 1803 році Харківському педагогічному інституті, який готував вчительські кадри для середніх шкіл, практична підготовка здійснювалася у різних формах: студенти старших курсів проводили колективні або індивідуальні заняття зі студентами молодших курсів, читали пробні лекції. У Глухівському вчительському інституті у другій половині XIX сторіччя вперше в Україні були висунуті вимоги до методичної підготовки вчителів, порушено питання про необхідність оволодіння ними основами педагогічної майстерності. При цьому підготовка вчителів, озброєння їх основами професійної майстерності здійснювались також як у колективних, так і в індивідуальних формах.

Проблеми підготовки майбутніх учителів у той час розглядали та вирішували відомі вітчизняні та зарубіжні педагоги. К.Д. Ушинський, який розробив "Проект учительської семінарії", вважав, що вчитель стає творцем особистості дитини тоді, коли пізнає закони її розвитку, глибоко знає психологію, має високий рівень методичної майстерності; М.І. Пирогов розглядав теоретичну і практичну підготовку вчителів як першочергову справу; О.В. Духнович, який створив перший систематизований підручник з педагогіки для народних учителів в Україні, вважав "педагогію" мистецтвом мистецтв, вимагав, щоб педагог розвивав душевні і тілесні сили вихованців цілеспрямовано, поступово і відповідно до їхнього віку, тобто індивідуалізував та технологізував процес навчання і виховання.

На цьому етапі було загальноновизнано, що освічених учителів неможливо підготувати тільки читаючи лекції, особлива увага приділялась прищепленню навичок викладання, красномовства, умінню чітко висловлювати свої думки. Аналіз навчальних планів і програм вищих педагогічних навчальних закладів показує, що велика увага приділялась психолого-педагогічній, методичній і практичній підготовці майбутніх учителів.

На початку XX століття педагогіка розвивалась під істотним впливом політичних та економічних подій, що відбувались як усередині кожної країни, так і в усьому світі загалом. Вітчизняна педагогічна наука знаходилася у кризовому стані: стара модель педагогіки як науки потребувала докорінної перебудови.

Значний вплив на формування педагогічної науки в цей період здійснювали передові ідеї Заходу, що сформували рефлексологічний напрям у педагогічній науці того часу – педологію, – який виник наприкінці XIX сторіччя у США. Педагогічним підґрунтям педології була ідея вільного виховання дитини, яка отримала назву педоцентризму. В основу цієї теорії була покладена концепція про те, що зміст освіти, методи і організація навчання зумовлені, головним чином, інтересами і потребами дитини, яка є центром педагогічного процесу. Вихователь має, по-перше, підходити індивідуально до кожної дитини, а по-друге – розвивати лише ті риси харак-

теру, що необхідні суспільству, і тактовно гальмувати ті, що мають перехідний, тимчасовий характер. Таким чином, основним принципом цієї теорії став принцип індивідуального підходу до дитини, основним засобом – індивідуалізація.

В період 1917–1920 рр. велися активні пошуки змісту, форм та методів підготовки вчительських кадрів радянської школи, запроваджувалися принципи демократизму, гуманізму, особистісно-орієнтована модель освіти.

Роль і місце вчителя в організації навчально-виховного процесу та проблема формування педагогічних кадрів в цей період глибоко розглянуті в роботах таких вчених, як О.М. Астряб, А.Д. Бондар, П.П. Блонський, Б.Д. Грінченко, Н.К. Крупська, А.В. Луначарський. Важливу роль в удосконаленні організації підготовки вчителя відіграли праці В. Затонського, М. Зотова, І.Огієнка, Я. Ряппо, С. Сірополко, М. Скрипника, присвячені проблемі формування педагогічних кадрів для загальноосвітньої школи. Незважаючи на те, що в їх роботах окремі факти щодо аналізу системи педагогічної освіти викладено тенденційно, ідеалізовано, деякі із запропонованих форм і методів були достатньо корисними при підготовці вчительських кадрів для національних шкіл України. Водночас виходять педагогічні праці С.О. Головка, З.О. Малькової, М.Д. Никандрової та інших, в яких розглядалися і питання підготовки вчителів зарубіжної школи, що в свою чергу збагачувало вітчизняний досвід у сфері досліджуваної проблеми.

Будівництво нової радянської школи, яке розпочалося у 20-ті роки, зумовило необхідність створення нової системи освіти і виховання. Перед вітчизняною педагогічною наукою постала проблема пошуку шляхів створення нової школи, яка б відповідала природі дитини, закономірностям її розвитку. Були створені авторські вітчизняні концепції комплексного навчання (технології), розроблені такими вченими, як Г. Іваниця, О. Музиченко, І. Соколянський, Я. Чепіга. Підґрунтям комплексності була система принципів, серед яких одним із основних виділяли принцип індивідуального підходу, що визначався як урахування природи дитини, її інтересів і потреб.

Серйозному перегляду в цей період підлягали важливі питання теорії навчання, серед яких – врахування вікових особливостей учнів та індивідуальний підхід до них. Переважав еволюційно-біологічний підхід до дитини, прагнення врахувати культурно-історичні закономірності її розвитку. Побудований на цій основі навчально-виховний процес, який мав за мету формування яскравої і самобутньої індивідуальності і складав освітню парадигму цього часу.

Проте в середині 20-х років радянська наука почала відходити від пріоритетності розгляду особистості дитини, від оцінки діяльності школи і виховання як формування індивідуальності. Вся увага в душі офіційної ідеології зосередилася на вивченні соціального середовища, колективу як основної форми дитячого життя. Постановою ЦК ВКП(б) "Про педагогічні перекинуття у системі Наркомпросів" підштовхнула певну групу педагогів до неадекватних висновків і відмови від вивчення вікових і індивідуальних особливостей дітей, а принцип індивідуального підходу втратив своє значення і розглядався в контексті принципу колективізму.

На цей час припадає вироблення основних тенденцій формування особистості вчителя нової школи України (Г. Ващенко, Г. Лубенець, Я. Мамонтов, І. Огієнка, С. Русова, Я. Чепіга). Великого значення надавали спеціальній освіті учителя, професійному педагогічному досвіду, умінню будувати навчально-виховний процес із врахуванням індивідуальних особливостей дитини.

Досліджуючи проблеми становлення української школи, Огієнка стверджував, що Україна виробила свою оригінальну систему, джерелами якої вважав систем шкіл Київської Русі, братські школи, Києво-Могилянську та Острозьку академії, досвід передових просвітителів. Видатний вчений мріяв про створення національної школи, центром якої повинні бути, на його думку, формування культури та традицій українського народу.

Педагогічна діяльність Огієнка носила багатогранний характер, відбувалася як у школах та гімназіях, так і в університетах Києва, Кам'янець-Подільського, Варшави, тому він усвідомлював місце вчителя у національній школі і великого значення надавав формуванню його особистості, виваженому підходу до добору педагогічних кадрів. Незважаючи на короткий час перебування на посаді міністра освіти, І.Огієнка працював плідно та продуктивно у галузі перебудови національної освіти, яку він вважав найважливішим фактором відродження народності.

Нові вимоги до теоретичної підготовки вчителя знайшли своє відображення у підручниках з педагогіки того часу. У 20-30-ті роки вийшла досить велика кількість підручників як для вищих педагогічних закладів, так і для технікумів та курсів короткочасної підготовки педагогічних кадрів (П.П. Блонського, А.П. Пінкевича, М.М. Пістрака). У методичній літературі, головним чином, детально розглядалися педагогічні ідеї минулого. Принципи добору цих ідей визначалися схильністю автора до того чи іншого напрямку у педагогіці; разом з тим у підручниках пропонувалися і деякі нові перспективні шляхи підготовки вчителя.

І.Огієнка також вважав одним із важливих чинників відродження української школи, створення нового підручника як вищої, так і загальноосвітньої школи. Він створив велику кількість підручників, які вирізняються чіткістю, науковістю, образністю, народністю, гуманістичною спрямованістю.

І.Огієнка, досліджуючи витоки національної системи виховання ще з часів Київської Русі, розробив власну концепцію національної школи, підґрунтям якої слугували принципи народності, доступності, гуманності, особистісно орієнтована спрямованість. Великого значення він надавав вихованню особистості, визначив шляхи, засоби, джерела такого виховання у досвіді народу, традиціях, звичаях, рідній мові. Видатний педагог наголошував на важливості єдності та цілеспрямованості дій всіх учасників виховного процесу як умови підвищення його ефективності та всебічного розвитку кожної дитини.

Сучасний етап педагогічної практики – це перехід від пояснювально-інформаційних технологій до діяльнісно-розвиваючих та особистісно-орієнтованих, впровадження яких у сферу вищої освіти має сприяти вирішенню

проблеми щодо їх якісного впливу на зміст, методи та організаційні форми навчання, що, у свою чергу, створює умови для вдосконалення процесу підготовки вчителя. Тому важливого значення набуває вивчення спадщини видатного вченого І.Огієнка, ідеї якого повинні стати джерелом розвитку та реформування сучасної освітньої парадигми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти в Україні. Історія. Теорія: Підручник. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
2. Антология педагогической мысли Украинской ССР / сост. Н.П. Калиниченко. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
3. Огієнко І.І. Історія української літературної мови /Упоряд. М.С.Тимошик. - К.: Либідь, 1995. – 296с.
4. Огієнко І.І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – К.:Довіра, 1992.

Матеріал надійшов до редакції 14.11.2001 р.

Єремєєва В.М. Проблема личностно ориентированной подготовки учителя в педагогическом наследии И.Огиенко.

В статье рассматриваются взгляды И.Огиенко на подготовку учителя и его место в развитии общества.

Yeremeyeva V.M. The problem of personally oriented training of a teacher in the pedagogical heritage of I.Ogiyenko.

The article considers I. Ogiyenko's point of view concerning the place of education and the place of a teacher in the development of the society.